

UOT: 334.012: 334.7

KƏND TƏSƏRRÜFATININ DAYANIQLI SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINDA SAHİBKARLIĞIN ROLU

Y.X.VƏLİYEV, N.İ.NAMAZOV
Azərbaycan Tibb Universiteti

Son illər ölkədə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar, o cümlədən kənd təsərrüfatında dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişaf sahibkarlığın mühitinin sürətli inkişafına təkan vermişdir. Bunun nəticəsində regionlarda keyfiyyətli və ucuz məhsul bolluğunun yaradılması kənd təsərrüfatı sahəsində sahibkarlığın inkişafı texnoloji biznes-marketing infrastrukturunun yaranması təmin edilməsinə şərait yaradılmışdır.

Məqalədə bununla yanaşı kənd təsərrüfatında çalışan kiçik və orta sahibkarlara müvafiq kənd təsərrüfatı texnikası, mineral kübrələr, maliyyə vəsaitlərinin investisiya qoyuluşu və iqtisadi-sosial problemlərin təmin edilməsi, ölkədə taxılçılıq, pambıqçılıq, maldarlıq, kartof, tərəvəz və bostançılıq, üzümçülük-meyvəçilik, sahələrdə aparılan islahatlar mühüm yer tutur. Bu sahəyə dövlət köməyi sisteminin genişləndirilməsi zəruriliyi, vacib gündəmə gəlir.

Açar sözlər: sahibkarlığın inkişafı, kiçik və orta sahibkarlıq biznes fəaliyyəti, iqtisadi səmərəlik, kompleks inkişaf, sahibkarlara kömək fondu.

Hər bir müstəqil ölkənin iqtisadiyyatı dövlətin uyğun proqramı əsasında formalaşır, qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir və inkişaf edir. Bunun üçün suverenlik əldə etmiş hər bir milli dövlət azadlığını, müstəqilliyini qoruyub saxlamaq naminə müstəqil milli iqtisadiyyatın formalaşdırılması üçün zəruri şərait və imkanlar yaratmalıdır. Dövlət qarşıya qoyduğu strateji məqsədlərə uyğun olaraq iqtisadi inkişaf modelinin konturlarını da müəyyən edir və ona uyğun iqtisadi islahatlar həyata keçirir.

Dövlət müstəqilliyinin bərpasından 1995-ci ilə qədər ölkəmiz üçün ağır illər olmuşdur. 1993-cü ildə hakimiyyətə gəlmiş Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının iqtisadi strategiyasının əsas iqtisadi göstəriciləri müəyyənləşdirilmiş və onun reallaşdırılması məqsədilə həyata keçirilmiş islahatlar nəticəsində 1995-ci ildən başlayaraq ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafı və dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyası sahəsində çox böyük nailiyyətlər əldə olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının müstəqillik illərində əldə etdiyi uğurları onun düzgün inkişaf yolunda olduğunu əyani sübutdur. Seçilmiş yol milli iqtisadiyyatın müstəqilliyinin təmin edilməsi ölkə iqtisadiyyatının qüdrətinin artırılmasına və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunmasına, ölkənin sabit, dinamik inkişafına və bütövlükdə təhlükəsizliyinin təmin olunmasına aparıcı yoldur. Dövlətin həyata keçirdiyi sosial-iqtisadi siyasətin uğurları seçilmiş strateji xəttin gələcək iqtisadi perspektivlərinin istiqamətlərini müəyyən edir. Dövlətin həyata keçirdiyi sosial-iqtisadi siyasəti Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev uğurla davam etdirir. Azərbaycan dövləti qarşısına milli iqtisadiyyatın bazar

münasibətləri əsasında formalaşdırılmasını və sosial-yönümdə inkişaf etdirməsini konstitusion fəzifə olaraq qarşıya qoymuşdur. Konstitusiyanın 15-ci maddəsində deyilir: “Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında sosial yönümlü iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sahibkarlığa təminat verir.

Kənd təsərrüfatında aparılan uğurlu islahatlar nəticəsində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir. Son 14 il ərzində dörd su anbarı - Taxtakörpü, Şəmkiçay, Göytəpə və Tovuz Su anbarları tikilmişdir. Taxta körpü, Şəmkiçay su anbarları böyüklüyünə və kənd təsərrüfatı üçün əhəmiyyətinə görə xüsusi yer tutur. Bu anbarlar, çəkilməmiş və çəkilməkdə olan kanallar on minlərlə hektar əkin sahələrini suvarmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Melorativ tədbirlərə qoyulan böyük vəsait, eyni zamanda sahibkarlığa dövlət tərəfindən göstərilən dəstəyin nəticəsidir. Bu böyük su anbarlarının inşası kənd təsərrüfatının inkişafına və xalqın ərzaqa olan tələbatının ödənilməsinə yönəldilmişdir. Beləliklə kənd təsərrüfatı regionların inkişafı üçün bu əsas infrastruktur layihələrinin icra edilməsi milli iqtisadiyyatımızın davamlı inkişafının təzahürüdür.

Aparılan uğurlu sosial-iqtisadi siyasətin nəticəsində 2017-ci ildə texnika ilə bağlı 160 milyon manat xərclənmişdir. 2017-ci ildə 10 mindən çox kənd təsərrüfatına texnika gətirilmişdir. Bu proses davam edir, müxtəlif texnikalar – taxılbiçən, pambıqyığan kombaynlar, qoşqular nəqliyyat vasitələri, digər xüsusi texnikalar alınmışdır. O, cümlədən yeni kənd təsərrüfatı məhsulları üçün də xüsusi texnika ilə təmin olunmuşdur. Respublikamızda çəltikçilik, çuğundurçuluq, çayçılıq üçün indi müasir mexanizmlər var ki, bu da insan əməyini yüngülləşdirir və əmək məhsuldarlığını dəfələrlə artırır. Bu da məhsulun keyfiyyə-

tinin yaxşılaşdırılmasına və istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsinə və əl əməyinin azaldılmasına müsbət təsir göstərir.

Uğurlu sosial-iqtisadi və davamlı inkişafın nəticəsində kənd təsərrüfatında məhsuldarlığın artırılması üçün gübrəyə olan ehtiyacların ödənilməsidir. Bu sahədə də gübrə istehsalına dövlət tərəfindən vəsait qoyulmuşdur.

Hal-hazırda respublikamızda ərzaq təhlükəsizliyi dövlətin diqqət mərkəzindədir. Belə ki, son illərdə bu istiqamətdə başqa sahələrdə olduğu kimi Kənd Təsərrüfatında irəliləyişlər var. Ona görə də bu məsələyə dövlət tərəfindən xüsusi diqqət göstərilmişdir. Ancaq bu məsələ ilə bağlı çox ciddi işlər aparılmalıdır. Məsələn, taxılçılıqla bağlı 2017-ci ildə 1 milyon 275 min ton buğda idxal olunub. Bu 2016-cı illə müqayisədə 20 faiz çoxdur. Bu onu göstərir ki, yerli istehsal artır. Odur ki, biz çalışmalıyıq ki, taxılçılıqda xaricdən asılılığı azaldaq və taxıla olan tələbatımızı yerli istehsal vasitəsilə ödəyək, yəni yeni taxılçılıq sahəsində böyük imkanlarımız var. Rayonlarda yeni aqro parklar yaradılmalı, əkin sahələri genişləndirilməlidir.

Bu sahədə Beyləqan və Şəki rayonlarında son illərdə böyük təcrübə öz müsbət nəticəsini vermişdir.

Ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək üçün heyvandarlıqla bağlı respublikamızda iri komplekslər yaradılmışdır. Ancaq hələ ki, biz özümüzü süd və süd məhsulları ilə tam şəkildə təmin edə bilmirik. Ət və quş əti istehsalı 100 faiz özümüzü təmin etmə səviyəsindədir. Əlbətdə gələcək yeni firmalar, aqroparklar, quş fabrikləri, süd zavodları genişləndirilməsi əsas məsələlərdəndir. Dövlət tərəfindən heyvandarlığın inkişafı üzrə 2015-2017-ci illərdə dövlət proramı hazırlanmışdır və qəbul edilmişdir. Son illərdə xarici ölkələrdən 10 minlərlə cins malqara respublikamıza gətirilmişdir.

Hazırda 28 rayonda 43 aqroparkı yaradılması nəzərdə tutulur. Onlardan bir neçəsi artıq fəaliyyətə başlayıb. Onlardan 27-si bitkiçilik, 16-sı isə heyvandarlıq üzrə aqroparklardır. Bu aqroparklar nəticəsində biz ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı olan məsələləri həll etmək mümkündür. Bu aqroparklarda ət quş əti, süd, yəni, buğda, arpa, soya istehsalı inkişaf etdiriləcəkdir. Hazırda aqroparklara 183 min hektar torpaq sahəsi ayrılıb. Bu imkan verəcək ki, məhsuldarlıq yüksək həddə çatdırılsın. Çünki bu sahələr dövlət dəstəyi ilə yaradılıb və bu sahələrə milyonla investisiya yatırılıb.

Son illərdə tələbat istehsalı və ixracı kəskin sürətdə artırılmışdır. Ölkəmizdə dörd yüz hektardan çox sahəsi olan istixanalar yaradılıb və istifadəyə verilmişdir. Artıq bu proses geniş vüsət alıb və çox böyük maraq var, böyük gəlir gətirir. Sahibkarlar da bundan daha çox faydalandırlar. Sahibkarlar öz istehsal etdikləri məhsulları ixrac bazarına sərbəst çıxarırlar. Ona görə istixanaların yaradılması nəyinki

Bakı şəhərində o, cümlədən respublikamızın reyontlarında da sürətlə gedir. İxrac da ciddi şəkildə artır və əhalinin gəlirlərinin artmasına yeni iş yerlərinin açılmasına şərait yaradır.

Son illərdə 400 hektardan çox sahədə suvarma işləri yenidən qurulub ki, buda davamlı sosial-iqtisadi inkişafın nəticəsidir. Ona görə də dövlət qurumları və sahibkarlar bazarı özləri marketinq fəaliyyətini qurmalıdırlar. Bu da imkan verəcək ki, bazarın marketinqini aparsınlar, harada nə satmaq olar, hadara hansı məhsullar üçün daha böyük tələbat var və hansı ölkədə daxili tələbat var.

Meyvə istehsalı ölkəmizdə artır, xurma ixracı 2017-ci ildə 90 milyon dollar səviyyəsində olub. 2016-2017-ci illərdə 800 hektarda yeni xurma bağları salınıb. İki il ərzində 1800 hektarda nar bağları salınıb. Hazırda intensiv baxılığa çox böyük diqqət göstərilir. Alma bağları da sürətlə genişlənilir və bu da ixrac üçün çox önəmli gəlir mənbəyidir.

Hazırda pambıqçılığın inkişaf rekord templərlə gedir.

2015-ci ilə 2018-ci ilə müqayisə etsək görərik ki, 2015-ci ildə 35 min ton, 2017-ci ildə isə 207 min tona qədər pambıq tədarük edilib. Pambıqçılıqla məşğul olan zəhmətkeşlərin sayı 200 mindən çoxdur. Bu da əhalinin məşğulluq və işlə təmin edilməyə müsbət təsir göstərib. Bu sahəyə sosial maraq var. Əlavə, bu ixrac üçün də çox gəlirli sahələrdən biri sayılır.

Milli iqtisadiyyatımızın inkişafında baramaçılıq da sürətlə inkişaf edir. Belə ki, 2015-ci ildə 236 kiloqram barama tədarük olunmuşdursa, 2017-ci ildə 244 tona çatıb. Buda, Şəki İpək Kombinatı daha böyük güclə işləməsinə səbəb olmuşdur.

Regionlarda 2015-ci illərdə üzümçülükdə islahatlar aparılmış və yaxşı nəticələr əldə edilmişdir. 2016-cı ildə 136 min ton üzüm tədarük edilmişdir. 2017-ci ildə bu rəqəmi 52 min tona çatıb. İndi şərab istehsalı uğurla artmaqdadır. Mövcud şərab zavodları tikilib istifadəyə verilməlidir. Hazırda Çəncə, Şəmkir, Şamaxıda bu sahədəki təcrübə buna əyani sübutdur. Ancaq bəzi şərabçılıq zavodları tam gücü ilə işləmir. Ona görə tam gücü ilə işlətmək üçün sahibkarlar fəallaşmalıdırlar və dünya bazarına çıxmaq üçün keyfiyyətli şərab məhsulları istehsal etməlidirlər.

Ona görə şərab istehsalı ilə bağlı dövlət ixrac imkanlarını genişləndirməlidir. Hazırda dövlət müxtəlif ölkələrdə yeni kontraktlar bağlanmalı, sahibkara kömək göstərməlidir.

Sahibkarlar qarşısında duran əsas vəzifələr daxili tələbatı ödəmək və ixracımız üçün hansı sahələrə daha çox diqqətlə yanaşılması vacibdir.

Hazırda kənd təsərrüfatı qida üzrə ixracla bağlı birinci yerdə pomidor dayanır. 2016-cı ildə 94 milyon dollar, 2017-ci ildə 151 milyon dollar. Fındıq 2016-cı ildə 105 milyon dollar, 2017-ci ildə 114 milyon dollar, xurma 2016-cı ildə 69 milyon dollar,

2017-ci ildə 91 milyon dollar, alma – 2016-cı ildə 23 milyon dollar, 2017-ci ildə 31 milyon dollar, kartof – 2016-cı ildə 16 milyon dollar, 2017-ci ildə 25 milyon dollar, albalı və gilə 2017-ci ildə 23 milyon dollar, soğan 2016-cı ildə ixrac olmayıb, ancaq 2017-ci ildə 15 milyon dollar, bitki yağları – 2016-cı ildə 10 milyon dollar, 2017-ci ildə 14,5 milyon dollar. Bu göstəricilərdən aydın olur ki, ixracda müsbət dinamika və davamlı sosial-iqtisadi inkişafın uğurlu nəticəsidir. Bu ilk növbədə sahibkarlar üçün dövlət tərəfindən göstərilən qayğının nəticəsidir.

Məlum həqiqətdir ki, iqtisadiyyatın ən mühüm strateji əhəmiyyətli sahələrindən olan aqrar ərzaq kompleksinin bütün sferaları, o cümlədən kənd təsərrüfatı, emal sənayesi və kəndin sosial sferası daha çox investisiya tutumludur. Odur ki, aqrar sahəyə investisiyaların kütləvi axınının stimullaşdırılması müasir şəraitdə dövlətin aqrar siyasət strategiyasının ən mühüm elementi olmalıdır.

Inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, kənd təsərrüfatında investisiya cəlb edilməsinin yüksəldilməsi ilk növbədə istehsal potensialının yeniləşdirilməsindən, elmi-texniki tərəqqinin ən yeni nailiyyətlərinin təcrübəyə tətbiq edilməsindən, eləcə də resursqoruyucu texnologiyaların reallaşdırılması hesabına kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin artırılmasından bilavasitə asılıdır. Kənd təsərrüfatında investisiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi ilk növbədə kənd təsərrüfatı istehsalının modernləşdirilməsinə və rekonstruksiyasına xidmət edir. Bu baxımdan dövlət tərəfindən həyata keçirilən dəstəklənmə tədbirləri innovasiyaların investisiya təminatı hesabına istehsalın intensivləşdirilməsinə istiqamətlənməlidir.

Bazar münasibətləri şəraitində dövlət investisiya proseslərinin genişlənməsinə istiqamətlənmiş tənzimləyici tədbirlər həyata keçirilməlidir ki, bunun da əsas motivini əzğəlirli sahələrin, o cümlədən kənd təsərrüfatının investisiya cəlb edilməsinin yüksəldilməsi təşkil etməlidir. Dövlət tərəfindən kənd təsərrüfatının investisiya cəlb edilməsinə istiqamətlənmiş tədbirlər sisteminə aşağıdakıları şamil etmək olar:

- kənd təsərrüfatı və onunla qarşılıqlı əlaqəyə malik olan sahələrdə məhsulun satışı və xidmətlərin göstərilməsi zamanı təminatlı qiymətqoyma sisteminin tətbiqi;
- mülkiyyət mənsubiyyətindən asılı olmayaraq kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının güzəştli kredit resursları ilə təmin edilməsi;
- aqrar sahənin maraqları nəzərə alınmaqla çevik vergi və amortizasiya siyasətinin həyata keçirilməsi;
- kənd təsərrüfatı sahəsində lizinq fəaliyyətinin genişləndirilməsinə istiqamətlənmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi;

- kənd təsərrüfatında sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılması və özəlləşdirmə prosesinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məqsədilə investitorlara güzəştlərin şamil edilməsi;

- məqsədli dövlət maliyyələşdirilməsi proqramlarının həyata keçirilməsi;

- aqrar ərzaq kompleksinin bütün sferalarında investisiyalaşdırma və kapital qoyuluşlarının prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;

- kənd təsərrüfatında kapital qoyuluşlarının indiqativ planlaşdırma əsasında həyata keçirilməsi.

Odur ki, dövlətin kənd təsərrüfatı investisiya siyasətinin başlıca məqsədi istehsalın və keyfiyyətin artırılması yolu ilə rəqabətə davamlı aqrar bölmə yaradılmasından ibarətdir. Təhsil göstərir ki, Azərbaycan kənd təsərrüfatı istehsalının mövcud səmərəliliyini artırmaq və öz müqayisəli üstünlük mövqelərini təkmilləşdirmək potensialına malikdir. Bu baxımdan kənd təsərrüfatı sahəsində kənd əhalisi üçün uzunmüddətli məşğulluq şəraiti yarada bilər ki, bu da nəinki daxili tələbat üçün təminatlı ərzaq bazarı, həm də yüksək mənfəətli ixrac üçün məhsulların istehsalına yönəldilərək ixtisaslaşmış kənd təsərrüfatı yaradılması vasitəsilə əldə edilə bilər.

Milli iqtisadiyyatın vacib sahəsi kimi kənd təsərrüfatının inkişafı ölkənin maliyyə potensialının əsas parametrlərindən, onların dinamikasından və təbii ki, maliyyə siyasətinin yönündən asılıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, rəqabət şəraitində aqrar sahənin maliyyə təminatının səviyyəsi məhz proteksionist siyasətin xarakterindən asılı olur. Bu siyasətin mahiyyəti bir növ milli iqtisadiyyatın himayə olunması kimi qəbul edilir. Belə ki, xarici mallara (idxala-importa) gömrük rüsumu artırılaraq onların ölkəyə gətirilməsi azaldılır, ölkədə istehsal olunan məhsulların istehsalı və xaricə ixracı stimullaşdırılır.

Kənd təsərrüfatının və onun ayrı-ayrı sahələrinin, o cümlədən bitkiçiliyin, üzümçülüğün, tütüncülüğün, şəkər çuğunduru istehsalının, toxumçuluğun, baramaçılığın, heyvandarlığın inkişaf etdirilməsi üzrə məqsədli tədbirlərin həyata keçirilməsinə böyük zərurət vardır. Odur ki, yerli aqrar istehsalın kreditləşmə ilə təmin edilməsi yaxın gələcəkdə müsbət nəticələr əldə edilməsinə zəmin yaradır. Kənddə işıq, qaz və su, o cümlədən suvarma problemlərinin həlli inkişaf təməllərini daha da artırma bilər.

Aparığımız tədqiqatların nəticələri göstərir ki, bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişafı ilə bağlı imkanlar hazırda maliyyə vəziyyətimiz çox sabitdir, Beynəlxalq qurumlar Azərbaycandakı islahatları yüksək qiymətləndirirlər. Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Asiya İnkişaf Bankı, beynəlxalq reyting agentlikləri respublikamızda aparılan islahatları yüksək qiymətləndirirlər. Davos dünya iqtisadiyyatı Forumu rəqabət qabiliyyətliliyinə görə Azərbaycanı 35-ci

yerə layiq görtüb. Dünya miqyasında 35-ci yeri tutaraq, MDB məkanında isə birinci olmaq böyük nəticədir. İnküziv inkişaf indeksinə görə, Azərbaycan inkişafda olan ölkələr arasında üçüncü yerdədir. Bu siyahıda cəmi 80-ə yaxın ölkə var. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, biz MDB məkanında bu göstəriciyə görə də birinci yerdəyik. Ölü Ermənistana gəldikdə isə o, 45-ci yerdədir. Biz isə üçüncü yerdəyik.

Aparılan islahatların uğurlu nəticəsidir ki, inkişaf ölkələrin sayı 30-dur. Bu ölkələr arasında biz üçüncü yerdə qərarlaşırıq.

Apardığımız elmi araşdırmalardan aydın olur ki, sosial-iqtisadi və dinamik inkişafı nəticəsində aparılan düzgün siyasətin nəticəsidir. Odur ki, aparılan islahatlar öz nəticəsini verir və xalqımızın marağını təmin edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Regionların 2014-2018-ci ildə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının yekunlarına həsr olunan konfransın materialları. Bakı, 2018. 2. "2008-2015-ci ildə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatına dair Dövlət proqramı". "İqtisadiyyat" qəzeti 28 avqust – 3 sentyabr 2008. 3. İbrahimov İ.H. "Aqrar islahatlar və sahibkarlığın inkişafı". Bakı, 2015. 4. Zeynalov F.D. İnvestisiyalar və Azərbaycanda onların mövcud durumu. Bakı, "Elm" 2011. 153 s. 5. Сабрук В.П. Практическая энциклопедия финансового менеджмента 3-е изд. К: Companion Group 2008. 88 с.

Роль предпринимательства в устойчивом социально-экономическом развитии

Я.Х.Велиев, Н.И.Намазов

Экономические реформы, проведенные в стране в последние годы, в том числе устойчивое социально-экономическое развитие сельского хозяйства, способствовали быстрому развитию предпринимательства. В результате создание качественной и недорогой продукции в регионах способствовало созданию технологической бизнес-маркетинговой инфраструктуры для развития предпринимательства в аграрном секторе.

В статье также рассматриваются предприятия малого и среднего бизнеса, занимающиеся сельским хозяйством, сельскохозяйственной техникой, минеральными удобрениями, инвестициями в финансовые, экономические и социальные проблемы, а также реформированием зернового, хлопкового, животноводческого, картофельного, овощного и садоводческого секторов страны. играет важную роль. Необходимость расширения системы государственной помощи в этой области имеет особое значение.

Ключевые слова: развитие предпринимательства, малый и средний бизнес, экономическая прибыль, комплексное развитие, фонд поддержки предпринимательства.

The role of entrepreneurship in sustainable socio-economic development

Ya.H. Veliyev, N.I. Namazov

Economic reforms carried out in the country in recent years, including sustainable socio-economic development of agriculture, have contributed to the rapid development of entrepreneurship. As a result, the creation of high-quality and inexpensive products in the regions contributed to the creation of a technological business marketing infrastructure for the development of entrepreneurship in the agricultural sector.

The article also addresses small and medium-sized businesses involved in agriculture, agricultural machinery, mineral fertilizers, investment in financial, economic and social problems, and reforming the country's grain, cotton, livestock, potato, vegetable and horticultural sectors. Plays an important role. The need to expand public assistance in this area is of particular importance.

Key words: entrepreneurship development, small and medium business, economic profit, complex development, entrepreneurship support fund.